

Arabische vrouwen onder de dictatuur van de keuken (1991)

Sieth Delhaas

Hervormd Nederland, 20 april 1991

Inleiding

Dr. Bouthaina Shaaban is een Syrische die Engelse literatuur doceert aan de Universiteit van Damascus. Als kind al werd ze zich bewust van de hachelijke positie van de vrouw in de cultuur waar de eer van de man heilig is. In 1968 had ze, op weg naar de middelbare school in een naburig dorp, een gruwelijke ervaring: een klasgenoot komt juichend en roepend 'Ik heb haar gedood, ik heb de familie-eer gered', met een bebloede dolk in de hand de heuvel afrennen. Hij gaat op de politiemannen af die voor het bureau naast de school staan, reikt hun de dolk aan en zegt luid: 'Ik heb mijn zuster gedood en ik stel me ter beschikking van de justitie'.

Yemen, 16 jaar, die door haar broer in haar slaap de keel is doorgesneden, was een van de meisjes die als dienstmeisje verhandeld werden aan rijke families, in Beiroet.

Shaaban: 'Sommige gelukkige families in ons dorp hadden drie of vier van zulke meisjes in

Beiroet. Hun vaders gingen eens per jaar hun salaris innen en hen bezoeken. Misschien wel voor het eerst waren vaders blij met meisjes, want elke nieuwe dochter in de familie betekende duizend Libanese lira's per jaar. Als de meisjes volwassen waren, kwamen ze naar huis om te worden uitgehuwelijkt. Yemen had met haar werk, nadat hun vader gestorven was, de studie van haar drie broers verdiend. Haar jongste broer Aziz moest nog slechts één jaar voordat ook zijn studie was afgerond.

Toen zij terugkeerde in haar dorp om te worden uitgehuwelijkt, bleek ze zwanger te zijn. Haar moeder bracht haar naar de moekhtar en vroeg hem haar dochter te beschermen tegen de wraak van haar broers. De moekhtar liet het meisje 's nachts slapen tussen zijn twee eigen dochters. Maar de wraakgierige broer lukte het desondanks haar, nog voordat haar kind geboren werd, tijdens haar slaap te

vermoorden. Haar lijk werd aan de haren tot buiten het dorp gesleept, gestenigd en bespuwd en aan de vogels overgelaten. Aziz kreeg zes maanden voor de moord, verliet daarna als een held de gevangenis en heeft sindsdien een bloeiende bakkerij in zijn geboortedorp.

Verandering

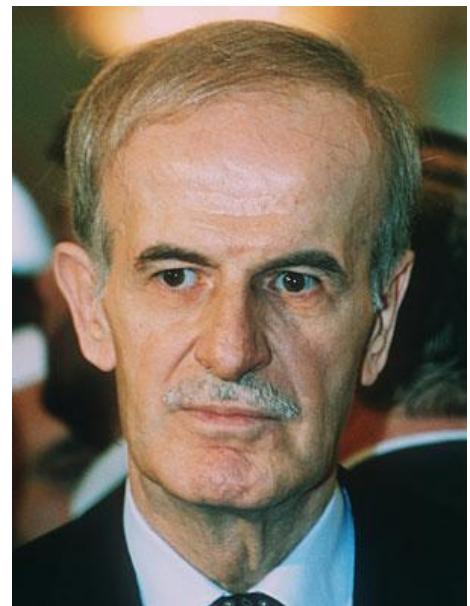
Shaaban vertelt deze geschiedenis om te laten zien dat de omstandigheden toen zij zelf tien jaar later tijdens haar studie aan de Engelse Warwick Universiteit een Iraakees ontmoette met wie ze besloot te trouwen, toch al een stuk veranderd waren.

Shaaban: 'Ik voelde me verplicht eerst aan mijn vader te vragen of ik met hem mocht trouwen. Hij had een sociale verplichting op zich genomen toen hij toestemming gaf me te laten reizen. Ik kon hem niet simpel vertellen dat ik in Engeland zou trouwen. Dat zou worden beschouwd als net zo'n grote misdaad als die van Yemen. Mijn vader weigerde zo'n ernstige zaak schriftelijk te bespreken en vroeg ons beiden naar Syrië te komen. Vanaf dit bezoek tot in 1981 discussieerden mijn familie en ik over persoonlijke rechten en familieverplichtingen. Ze probeerden me te bewegen mijn vriend op te geven. Uiterlijk vanwege het verschil in nationaliteit en religie, maar eigenlijk om iets veel ernstigers: ik was de eerste vrouw uit hun omgeving die zelf haar echtgenoot koos.'

Tenslotte stelde haar vader Shaaban voor de keus, ofwel de man laten gaan, ofwel haar thuis opgeven. Voor dat laatste heeft ze gekozen en sindsdien heeft ze haar familie niet meer gezien. Wel constateert ze: 'Net tien jaar na Yemen's dood kwam het toch niet meer in mijn vader of mijn broers op om me met fysiek geweld af te houden van het leven dat ik verkoos, al oefenden ze morele en psychologische druk uit.'

Met haar vasthoudendheid maakte Shaaban de weg vrij voor haar jongere zusje. Zij hoefde slechts de man van haar keus te noemen om de zegen van haar vader en prachtige cadeaus te krijgen.

Al was de strijd met haar familie de meest bittere en beslissende, Shaaban heeft meer strijd moeten voeren. Steeds had die te maken met haar vrouw-zijn. 'De veronderstelde warme familiesfeer veranderde soms in een mannelijke hel, het plezier om bij jezelf schrijverscapaciteiten te ontdekken, wordt iets misdadigs en van de laatste veilige hoop, de vrouwenbeweging, ontdek je dat die veel eerder geleid wordt door mannen dan door vrouwen.' Dat Shaaban de gelegenheid heeft gekregen om te studeren, schrijft ze toe aan het aan de macht komen van president Assad aan het begin van de jaren zeventig en het beleid van nationale ontwikkeling dat hij inzette. 'Overall werden scholen gebouwd, onderwijs werd gratis tot in de kleinste, meest afgelegen dorpen. Voor de meeste mensen werd onderwijs een magische sleutel die alle deuren opende naar banen, carrière en hooggewaardeerde sociale en politieke posities. Ik kreeg na mijn kandidaats een beurs om in Engeland

verder te studeren en er waren heel wat vrouwen die tegelijk met mij zo'n beurs kregen voor verschillende delen van de wereld, iets wat nog nooit was voorgekomen'.

Angstvallig

Na zeven jaar Engeland en Algerije vindt Bouthaina Shaaban in Syrië haar jeugdvriendinnen terug. Geslaagde vrouwen in hun baan buitenshuis, maar eenmaal binnenshuis en onder het oog van haar echtgenoot veranderen ze, constateert Shaaban, in angstvallige wezens die haar echtgenoten in alles ter wille zijn. Achteraf begrijpt ze waarom een vriendin van haar moeder die al op haar twintigste weduwe werd en alleen bleef met haar zoontje, botweg weigerde te hertrouwen. 'Zij was dagloonster en slaagde erin een behoorlijke levensstandaard voor haarzelf en haar zoon te verwezenlijken. Ze was niet de enige weduwe in het dorp die weigerde te hertrouwen en door hard werken en de zorg voor haar kinderen ieders respect afdwong. De weduwen zagen er uit als gelukkige sterke individuen, die hun eigen leven en dat van hun kinderen volledig aankonden. Ik was liever in hun gezelschap dan in dat van andere vrouwen, omdat ze opgewekter, zelfverzekerder en meer tevreden leken dan andere leden van haar sekse. Bij sommige getrouwde vrouwen in ons dorp veegde de echtgenoot de glimlach van hun gezicht, hij ondermijnde haar zelfvertrouwen en dat reduceerde haar tot een afhankelijk schepsel'.

In *De sluier opgelicht* komt ook Makboula Shalaq aan het woord, die in 1941 de eerste meisjesstudente in Syrië was. Intussen is ze overleden maar ze hield zich toen Shaaban haar als 64-jarige sprak nog steeds hartstochtelijk bezig met de onderwerpen die haar leven bepaalden: vrouwenrechten en emancipatie.

'Onze eerste bevrijdingsbeweging werd verpletterd door het Franse leger en een moordende onderdrukingspolitiek, zoals we die zelfs niet onder het gewelddadige Ottomaanse regime in de middeleeuwen hadden meegemaakt. De Fransen begroeven Syrische gevangenen levend en maakten daar een publiek evenement van om de bevolking angst aan te jagen.' In die dagen deden de eerste vrouwelijke strijders haar intrede, sommigen worden nu als martelares en nationale heldinnen vereerd. 'Dat betekende de eerste scheur in de hoge muur van de traditionele ideeën over de rol van de vrouw in de Syrische samenleving', zegt Shalaq.

Enmaal volwassen raakte ze betrokken bij het geweldloze verzet, dat de hele periode van de Franse bezetting bleef bestaan.

'Vanaf dat moment getuigden onze straten van een opmerkelijk nieuw verschijnsel; demonstrerende en marcherende vrouwen, die op voet van gelijkheid met hun mannelijke medeburgers optrokken'.

Een onnozel praatje

Tijdens haar studie aan de universiteit werd Shalaq door de mannelijke studenten onophoudelijk lastig gevallen. Ze wist dat zij haar haatten, vooral omdat ze weigerde een sluier te dragen. 'Ik vraag me af of onze mannen vandaag de dag niet nog precies hetzelfde denken', vertrouwt ze Shaaban toe. 'Wat mannen in het openbaar, in lezingen en

vergaderingen zeggen over vrouwenbevrijding is vaak heel verschillend van wat ze thuis tegenover hun zusters en hun vrouw in praktijk brengen.’ Ze vertelt van een ontmoeting met een collega-schrijver die haar bekent nooit een goed opgeleide vrouw te zullen trouwen, liever trouwde hij een veertienjarige die hem bediende en verzorgde en niet met hem in discussie ging.’ Toen hij met zo’n meisje getrouwd was, vroeg ik hem, hoe hij met haar praatte en hij antwoordde: ‘Ik lees en schrijf tien uur per dag, dan vind ik een onnozel praatje met haar heel prettig.’

Toch is wat de vrouwen de laatste veertig jaar in Syrië bereikt hebben volgens Shaaban ongelooflijk. In 1945 werd Syrië onafhankelijk, in 1946 werd de universiteit opengesteld voor zowel mannen als vrouwen. Veel vrouwen grepen die kans en schreven zich in. ‘Sindsdien hebben vrouwen keer op keer bewezen dat ze intelligenter zijn dan mannen: in feite hebben mannen hun traditionele kijk op vrouwen moeten veranderen. Syrische vrouwen zijn niet alleen arts, ingenieur of parlementslid, maar ook parachutist en legerofficier.’

Shalaq constateert dat vrouwen lijden onder een te zware, meer dan dubbele dagtaak en wijt dit vooral aan de nieuwe werkverdeling, maar de onveranderde kookgewoonten. ‘Er is een wereld van verschil tussen de manier waarop mijn grootmoeder leefde en waarop ik leef, maar toch kook ik nog steeds hetzelfde eten als zij toen. Hoewel er iets dramatisch veranderd is in ons leven hebben we onze kookgewoonten niet ontwikkeld. De keuken van Damascus is gebaseerd op huisvrouwen die de hele dag niets anders te doen hebben dan ingewikkelde maaltijden te koken om indruk te maken op de kostwinner van het gezin. Onze schotels zijn zo ingewikkeld en tijdverslindend dat ze een grote druk leggen op de werkende moeder. Eén van de eerste dingen die een werkende vrouw moet doen, is zich bevrijden van deze oude slavernij.’ Ze stelt voor dat er goede en goedkope eetgelegenheden komen waar de werkende vrouw haar man en kinderen mee naar toe kan nemen en waar ze zelf ook op haar gemak van de maaltijd kan genieten.

Politiek

Tussen de regels door spreekt Shaaban er haar verbazing over uit dat Zweden en Japan pas aan het eind van de jaren tachtig hun eerste vrouwelijke ministers kregen, terwijl in het Midden-Oosten, zoals in Syrië, Egypte, Irak, Tunesië en Algerije, al aan het eind van de jaren vijftig de eerste vrouwelijke ministers de politieke arena betraden. Een wet voor gelijke betaling is er in Shaaban’s land al sinds de jaren zeventig en alweer is er verbazing als ze uit een rapport moet lezen dat in een land als Engeland slechts 64 procent van de werkende vrouwen een gelijke beloning als haar mannelijke collega’s krijgt. En ook: ‘Het is opvallend dat in een land dat nog niet algemeen vrouwen het recht geeft een eigen man te kiezen, vrouwen wel economische gelijkheid genieten en leidende politieke posities bekleden. In Europa, waar de persoonlijke vrijheid groot is, blijven vrouwen politiek en economisch achter bij Syrische vrouwen.’

Libanon was vóór de jaren tachtig het enige Arabische land met een onafhankelijke vrouwenbeweging. Shaaban wijdt er een lang hoofdstuk aan. Zij spreekt met Zeinab, lid van de Amal-beweging, die vertelt hoe door de verzetsstrijd van de vrouwen de houding van mannen tegenover vrouwen veranderd is. ‘Het is interessant dat mijn vader, vroeger de enige en hoogste autoriteit in huis, nooit meer belangrijke beslissingen neemt ten aanzien van ons gezin zonder mij te raadplegen.’ De Libanese wet is volgens deze vrouw geen belemmering

voor de emancipatie van vrouwen, maar de familie en de maatschappij ‘en aangezien die veranderen, denk ik niet dat er nog problemen zullen zijn.’

In het verleden al maakt de islamitische geschiedenis melding van vrouwen als uitstekende strijdsters. Soms schoren mannen zich kaal om zich te onderscheiden van de vrouwelijke strijders. De profeet Mohammed vond vrouwen moediger en betrouwbaarder dan mannen, en de vrouwen van nu willen, volgens Zeinab, graag haar overgrootmoeders evenaren. De leidster van de Libanese vrouwenbeweging Um Mohamad Biadoun, die zeven kinderen heeft, is er van overtuigd dat er door de strijd een andere huwelijksrelatie ontstaat. De vrouw werkt de hele dag en de man klaagt niet. Als er geen eten in huis is, koopt hij een kant-en-klare maaltijd of kookt samen met zijn vrouw. Mannen worden zich steeds meer bewust van de zware lasten die vrouwen dragen.

‘De Libanese vrouwen hebben door de verschrikkingen die ons volk moet doorstaan thuis de noodtoestand afgekondigd. Ze realiseren zich dat onze waardigheid, menselijkheid en ons bestaan op het spel staan. Hoe kon ik feestvieren toen mijn zoon zijn schooldiploma haalde, terwijl er duizenden kinderen over straat zwierven en dolgraag naar school wilden? Het belangrijkste is om je man en je kinderen te laten voelen dat jouw zaak ook de hunne is. Dat ze je moeten ondersteunen in het werk dat zowel je recht als je plicht is.’

Goed getroffen

Lezend in het boek van dr. Bouthaina Shaaban blijft het beeld hangen van een gelukkige, geëmancipeerde vrouw die het met haar Iraakse echtgenoot, voor wie ze haar familie verliet, goed getroffen heeft. Het doet me denken aan al die Nederlandse feministische vrouwen die tijdens gesprekken over onderdrukkende mannen thuis, altijd net de goede man blijken te hebben, juist die ene zeldzame uitzondering. Shaaban helpt ons na een onthutsend gesprek met Salma, de jonge vrouw van een lector van de universiteit, uit de roze wolk als zij bekent: ‘Ik merkte wat een diepgewortelde angst ik voor hem voelde toen ik opeens midden in een les, voor een volle collegezaal stilviel, alsof ik door de bliksem getroffen was. Ik verschoot van kleur en de woorden kwamen mijn mond niet meer uit. Het was twaalf uur en ik had vergeten vlees uit de diepvries te leggen toen ik die ochtend van huis ging. Het probleem was niet dat ik niets te eten zou hebben; dat was het minst belangrijke. Mijn eigenlijke dilemma was dat ik niet wist wat ik tegen mijn man moest zeggen nu ik weer eens het bewijs had geleverd van mijn zogenaamde incompetentie. Salma’s verhaal riep veel vragen op over mijn eigen leven. Vaak voel ik me trots, maar op weg naar huis begint mijn beroepstrots te smelten en tegen de tijd dat ik mijn voordeur opendoe, voel ik me alleen nog maar een slechte kokkin en een min of meer mislukte huisvrouw’.

Shaaban denkt, dat vrouwen het meest nodig hebben dat zij elkaar ontdekken. ‘Dan pas kunnen wij de plaats innemen die ons toekomt en die tot dusver alleen door mannen werd vorm gegeven.’

Bouthaina Shaaban: De sluier opgelicht. Uitgave Women’s Press Ltd. London. Nederlandse uitgave Bijeen. Prijs f 20,-.